

Bilaga 3.

Redovisning av familjer

I denna publikation har vi använt SCB:s befolkningsregister för att belysa barns familjeförhållanden. Uppgifter från olika urvalsundersökningar har använts för att belysa olika aspekter av barns levnadsförhållanden redovisade med en uppdelning efter familjeförhållanden för barnen.

SCB:s befolkningsregister

Befolkningsregistret kan inte ge en fullständig bild av hela befolkningens familjetillhörighet men för barnfamiljer kan man komma ganska långt. Registret är baserat på uppgifter från folkbokföringen.

Bo med de biologiska föräldrarna

På senare år har uppgifter om biologiska föräldrar gjorts tillgängliga för statistikframställning. Det har gjort det möjligt att för alla barn avgöra om huruvida de är folkbokförda på samma fastighet som sina bägge biologiska föräldrar, med enbart mamman, enbart pappan eller inte med någon av dem.

Föräldrar kan naturligtvis vara skrivna på samma fastighet men bo i olika lägenheter inom fastigheten. Detta torde vara så sällan förekommande att det i praktiken inte ställer till några problem vid tolkning av resultaten.

Ensamstående och sammanboende föräldrar

Att ett barn är folkbokfört tillsammans med endast mamman eller endast pappan betyder emellertid inte nödvändigtvis att barnet bor tillsammans med en ensamstående förälder, utan endast att t.ex. mamman inte lever tillsammans med barnets far. Mamman eller pappan kan vara *gift* med någon annan än barnets biologiska förälder och då finns det information om detta genom samhörighetsbeteckningen mellan äkta makar. Detta innebär att vi kan få den faktiska familjesituationen för samtliga gifta familjer.

Om mamman eller pappan är *sambo* med någon annan än barnets biologiska förälder finns information endast i det fall paret har gemensamma barn. Ett antal sambofamiljer kan således identifieras, nämligen familjer som har gemensamma barn. I familjerna kan det utöver gemensamma barn också finnas särkullsbarn, barn som mannen eller kvinnan har med från ett tidigare förhållande.

Övriga sambofamiljer, där alla barn är särkullsbarn, blir felaktigt klassificerade som familjer med ensamstående föräldrar.

En jämförelse av uppgifterna från befolkningsregistret med uppgifter från urvalsundersökningen HEK, (som beskrivs nedan) ger en uppfattning om hur stora fel det finns i registrets skattningar av antalet barn i olika typer av familjer.

Barn 0-17 år efter föräldrarnas sammanboendeform år 2002

Sammanboendeform	Enligt befolkningsregistret		Enligt HEK	
	Antal (1000-tal)	Andel (%)	Antal (1000-tal)	Andel (%)
Barn till sammanboende	1 516	78,1	1 606	80,9
Därav: Giftna	1 085	55,9	1 096	55,2
Sambor med gemensamma barn	430	22,2	457	23,0
Sambor med enbart särkullsbarn	52	2,6
Barn till ensamstående män	66	3,4	70	3,5
Barn till ensamstående kvinnor	354	18,2	309	15,5
Flyttat hemifrån eller ofullständiga uppgifter	5	0,3	.	.
Samtliga barn	1 941	100,0	1 985	100,0

Barnen till sambor med enbart särkullsbarn, som enligt HEK:s skattning är ca 50 000, räknas som barn till ensamstående män eller som barn till ensamstående kvinnor i befolkningsregistret. De flesta av dem finns i gruppen barn till ensamstående kvinnor, som ju innehåller 45 000 fler barn i uppgifterna från registret.

En utförlig genomgång av problemen med att redovisa ensamstående och sammanboende utifrån befolkningsregistret finns i artikeln "Ensamstående och sammanboende i folkbokföringen, taxeringen och i verkligheten" av Åke Nilsson, publicerad i "Välfärd och ofärd på 90-talet" rapport 100 i serien Levnadsförhållanden.¹

Nollåringar

Det finns ett speciellt problem vid redovisning av de allra yngsta barnens familjer. Mycket tyder på att särskilt andelen 0-åringar som lever med endast mamman överskattas när man använder befolkningsregistren som källa. Skälen är två. Föräldrar som nyligen har flyttat samman kanske inte hunnit anmäla adressförändring före årsskiftet. En annan förklaring kan vara att man, när statistiken framställs, inte alltid hunnit få information om båda föräldrarnas personnummer. Samboföräldrar ska anmäla faderskap och det kan dröja innan en sådan anmälan görs och blir registrerad. När det inte finns en sådan anmälan registrerad kommer mamman att betecknas som ensamstående i statistiken. Här har vi sökt undvika fel av detta slag genom att vänta med uppgifter om faderns personnummer till den 31 mars 2003 för de barn som föddes 2002. Vid den tidpunkten har vi uppgifter om fader för de allra flesta barn.

Efter allt att döma får vi dock fortfarande en ganska stor överskattning av andelen barn med ensamstående mamma. Det gäller särskilt förstfödda. Felen får skyllas på förseningar i flyttanmälningar. Stora urvalsundersökningar som ULF och AKU visar att andelen 0-åringar med ensamstående mamma snarast är 3-6 procent och inte uppemot 10 procent som befolkningsregistret visar.

Bo där man är folkbokförd

Vid framställning av familjestatistik utifrån befolkningsregistren har vi utgått från att folkbokföringen speglar det verkliga boendet. Så torde det också vara i de allra flesta fall. Men det kan naturligtvis förekomma fel. Bokföringsförhållandena speglar inte alltid det verkliga boendet.

Ibland framstår även mycket unga barn i registret som om de bodde på egen hand. Vi har antagit att det rör sig om bokföringsfel räknat alla barn under 16 år som hemmaboende. Även barn 16-21 år kan bo hos föräldrarna men framstå som ej hemmaboende. En grupp av sådana barn är vissa ungdomar som invandrat efter att de fyllt 18. De saknar ofta uppgift om föräldrar. Det gör att även om de bor med en förälder syns inte detta i registret. Ett större fel är att många ungdomar flyttar hemifrån utan att anmäla detta till folkbokföringen och därför felaktigt framstår som hemmaboende.

En brist i befolkningsregistren är avsaknaden av uppgifter om s.k. växelvis boende för barn med separerade föräldrar. Barnen är skrivna hos endast en av föräldrarna även om de bor lika mycket hos mamma som hos pappa. Åren 2000/2001 (ULF) uppskattas 4 procent av alla barn 0-17 år bo växelvis.

¹ Utgiven av SCB 2003

Urvalsundersökningar

I urvalsundersökningar tar man reda på familjens sammansättning genom frågor direkt till de utvalda personerna. I de flesta undersökningar kan endast vuxna vara urvalspersoner. I Undersökningen av levnadsförhållanden, (ULF), har dock barn från 10 års ålder tagits med som urvalspersoner sedan år 2000.

Då urvalspersonerna svarar själva om familjens sammansättning har urvalsundersökningar inte samma brist som befolkningsregistret vad gäller uppgifter om sambor med enbart särkullsbarn. Man har å andra sidan dels slumpfel, beroende på en begränsad urvalsstorlek, dels problem med bortfall. Bortfall kan snedvridera resultaten. Bilaga 5 "Utnyttjade surveyer - genomförande och skattningsmetoder" ger en teknisk beskrivning av undersökningarna.

Arbetskraftsundersökningen (AKU)

Varje månad genomförs arbetskraftsundersökningar för att belysa situationen på arbetsmarknaden. För barnstatistiken utnyttjas urvalet från samtliga tolv månadsundersökningar.

Urvalspersonerna uppger om de är gifta, sambor eller ensamstående samt anger antalet hemmaboende barn, deras födelseår och månad. Därigenom kan man få information om antalet hemmaboende barn i olika åldrar och om andelen som bor med sammanboende föräldrar (gifta eller sambor) respektive med ensamstående mamma eller pappa. AKU har ett individurval. Uppgifter om eventuell make/maka eller sambo samlas inte in. Man kan alltså inte ge uppgifter för båda föräldrarna i familjen. Skattningsarna från AKU avser medelvärdet över året.

Föräldraundersökningen (FU) 2002

Barnomsorgsundersökningar har tidigare genomförts åren 1980, 1983, 1986-1996, 1999, 2002. Datainsamlingen genomförs av SCB med Skolverket som uppdragsgivare. Urvalet är draget från registret över totalbefolkningen (RTB) 2002-06-30. Urvalsenheten är barn och från den yngre barngruppen (1-5 år), som totalt bestod av 429 348 barn, drogs ett urval om 71 935 barn.

Urvalssannolikheten (antalet utvalda dividerat med totala antalet i populationen) varierar stort mellan olika kommuner. I Stockholms kommun valdes 1 % av barnen ut medan i Bjurholms kommun i Västerbottens län var motsva-

rande andel 97 %. Den äldre barngruppen (6-12 år) bestod av 814 473 barn och från denna grupp drogs ett urval om 11 000 barn.

Den vägda svarsprocenten är 90,4 procent bland förskolebarnen (1-5 år) och 86,8 bland de äldre barnen (6-12 år).

Datainsamling genomfördes med enkät med bortfallsuppföljning per telefon. Blanketten riktades till barnets vårdnadshavare och fanns översatt till sex språk.

Frågorna avser förhållanden i september 2002. Enkäten ger följande uppgifter: Familjens sammansättning, vårdnadshavarnas sysselsättning, hur barnets omsorg ordnats och om man är nöjd med den omsorgsformen eller inte, vilken omsorgsform de som inte är nöjda skulle vilja ha istället och varför de inte har den formen, samt slutligen om barnet deltagit i kommunal öppen förskola (de yngre barnen) eller om barnet tidigare gått i förskola (de äldre barnen). Enkätsvaren har påförts uppgifter från utbildningsregistret (föräldrarnas utbildningsnivå och utbildningsinriktning) och från totalinkomstregistret (hushållets disponibla inkomst samt socialbidrag och bostadsbidrag). Från urvalsbandet (RTB) har uppgift om boendekommun, civilstånd, invandningsdatum, födelseland och medborgarskap påförts.

Undersökningen om hushållens ekonomi (HEK)

HEK är en årlig urvalsundersökning med syfte att belysa hushållens inkomster och utgifter. Inkomstuppgifterna i HEK avser hela året och erhålles från register av olika slag. Uppgifter om bl.a. urvalspersonernas familjesituation inhämtas genom en telefonintervju som genomförs i början av året efter inkomståret. Familjesituationen avser det gångna årsskiftet, dvs. slutet av inkomståret. Inkomsterna redovisas för en s.k. helårspopulation dvs för hushåll där alla vuxna fanns folkbokförda i landet både i början och slutet av inkomståret. Frågor och registeruppgifter avser samtliga familjemedlemmar som bor tillsammans. För barnens del erhålles därmed uppgifter om både mammans och pappans förhållanden.

Undersökningen om befolkningens levnadsförhållanden (ULF)

ULF mäter och följer utvecklingen av levnadsförhållandena i Sverige. Som en del av undersökningen besvarar intervjupersonerna frågor om sammansättningen av det hushåll de tillhör.

De besvarar också ett antal frågor om make/makas förhållanden exempelvis vad gäller sysselsättning och om hemmaboende barns förhållanden, t.ex. när det gäller barnomsorg. För barnens del erhålls uppgifter om både mammans och pappans förhållanden.

Åren 2000/2001 fanns en fördjupningsdel rörande bland annat familjeförhållanden. Det gör att för dessa två år finns frågor om bl.a. växelvis boende och om umgänge mellan barn och deras frånlevande föräldrar. Intervjuerna är spridda över ett helt år och skattningarna avser medelvärden över året. Vid redovisningen av resultatet slår man ofta samman två årgångar av undersökningen för att erhålla säkrare skattningar. När två årgångar ULF utnyttjas avser skattningarna ett medelvärde över de två åren.

Statistikkällorna, sammanfattning

Släktskap mellan barn och vuxna

Olika statistikkällor ger mer eller mindre detaljerad information om barnens familjer. Ur registret över totalbefolkningen (RTB) kan man få fram statistik över andelen barn som är folkbokförda hos båda, en eller ingen av sina biologiska/adoptivföräldrar. Sådan information kan vanligtvis inte erhållas från urvalsundersökningar, eftersom man inte frågar om biologiskt släktskap inom familjen. Ett undantag är ULF där man frågar om detta när man har fördjupning inom området sociala relationer och familj. Det skedde senast åren 2000/2001 och återkommer 2008/2009

Gifta, sambor, ensamstående

I befolkningsregistret kan man inte få uppgifter om sambor med enbart särkullsbarn. För att få sådana uppgifter måste man tillfråga personerna själva. Detta görs i urvalsundersökningarna. Särskilt när det gäller de allra yngsta barnen ger dessa undersökningar viktig information då befolkningsregistret kraftigt överskattar andelen barn med ensamstående förälder bland dessa.

Val av källa

Valet av källa beror på användningsområdet. I vissa sammanhang vill man ha möjlighet att redovisa informationen för varje åldersår för sig eller på t.ex. kommunal nivå. Då behöver man uppgifter från register som omfattar hela befolkningen. Andra gånger kan det främst vara tal om att se på förhållandena för breda åldersintervall och för hela riket. I sådana situationer är det att föredra att använda information från urvalsundersökningar. De har ett bredare innehåll än det som kan erhållas ur totalregistren bl.a. därför att de gör det möjligt att skatta antalet barn med samboföräldrar med eller utan gemensamma barn. Urvalsundersökningarna är å andra sidan behäftade med slumpfel och eventuellt också fel p.g.a. bortfall.

Hemmaboende barn och ungdomar efter föräldrarnas sammanboendeform enligt olika källor. Antal

Ålder Kön	Sammanboende			Ensamstående			Samtliga
	Gifta	Sambor	Summa	Far	Mor	Summa	
RTB 2002							
0 år	42 835	43 821	86 656	291	8 974	9 265	96 026
1-5 år	238 717	154 579	393 296	6 302	58 662	64 964	458 853
6-12 år	458 074	167 439	625 513	29 582	159 787	189 369	816 146
13-17 år	345 832	64 357	410 189	29 965	126 590	156 555	569 885
0-17 år	1 085 458	430 196	1 515 654	66 140	354 013	420 153	1 940 910
AKU 2002							
0 år	-	-	82 100	400	4 500	4 900	87 000
1-5 år	-	-	422 100	16 800	47 000	63 800	485 900
6-12 år	-	-	714 100	58 700	128 700	187 400	901 500
13-17 år	-	-	454 900	36 300	97 800	134 100	589 000
0-17 år	-	-	1 673 400	112 600	278 000	390 600	2 064 000
ULF 2002							
0 år	35 000	30 400	65 400	0	3 800	3 800	69 100
1-5 år	236 400	173 800	410 200	5 500	51 100	56 600	466 800
6-12 år	487 500	202 200	689 700	14 700	123 500	138 200	827 900
13-17 år	366 200	110 700	476 900	28 300	110 300	138 600	615 500
1-17 år	1 090 100	486 700	1 576 800	48 500	284 900	333 400	1 910 200
0-17 år	1 125 100	517 100	1 642 100	48 500	288 700	337 200	1 979 300
RTB 2001							
0 år	41 189	41 885	83 074	247	8 223	8 470	91 653
1-5 år	239 962	153 043	393 005	6 151	60 951	67 102	460 702
6-12 år	477 598	165 067	642 665	28 994	164 798	193 792	837 874
13-17 år	340 927	57 214	398 141	27 767	119 022	146 789	548 037
0-17 år	1 099 676	417 209	1 516 885	63 159	352 994	416 153	1 938 266
HEK 2001							
0 år	-	-	82 340	0	7 185	7 185	89 524
1-5 år	-	-	391 699	7 659	55 878	63 537	455 235
6-12 år	-	-	652 406	26 315	152 799	179 114	831 520
13-17 år	-	-	421 273	26 065	99 533	125 598	546 871
0-17 år	-	-	1 547 717	60 039	315 394	375 434	1 923 151
FU 2002							
0 år	-	-	-	-	-	-	-
1-5 år	-	-	375 941	5 761	41 538	47 299	423 240
6-12 år	-	-	670 345	31 583	111 433	143 016	813 361

I RTB och HEK redovisas familjesituationen vid årets slut. I AKU och ULF redovisas familjesituationen vid intervjutillfället d.v.s. i praktiken ett slags medelvärde över året. I FU avses familjesituationen vid intervjutillfället hösten 2002.

Information om hur antalet barn i olika åldrar räknas fram i undersökningarna AKU, ULF, HEK och FU finns i bilaga 2 "Redovisning av antalet barn". I siffrorna från RTB, kolumnen "Samtliga", ingår förutom barnen i kategorierna bildade efter föräldrarnas sammanboendeform även grupperna ej hemmaboende barn och barn med ofullständiga uppgifter i folkbokföringen, i vilka ingår omkring 5 000 barn 0-17 år.

Hemmaboende barn och ungdomar efter föräldrarnas sammanboendeform enligt olika källor. Procent

Ålder Kön	Sammanboende			Ensamstående			Samtliga
	Gifta	Sambor	Summa	Far	Mor	Summa	
RTB 2002							
0 år	45	46	90	0	9	10	100
1-5 år	52	34	86	1	13	14	100
6-12 år	56	21	77	4	20	23	100
13-17 år	61	11	72	5	22	27	100
0-17 år	56	22	78	3	18	22	100
AKU 2002							
0 år	-	-	94	0	5	6	100
1-5 år	-	-	87	3	10	13	100
6-12 år	-	-	79	7	14	21	100
13-17 år	-	-	77	6	17	23	100
0-17 år	-	-	81	5	13	19	100
ULF 2002							
0 år	51	44	95	0	5	5	100
1-5 år	51	37	88	1	11	12	100
6-12 år	59	24	83	2	15	17	100
13-17 år	59	18	77	5	18	23	100
1-17 år	57	25	83	3	15	17	100
0-17 år	57	26	83	2	15	17	100
RTB 2001							
0 år	45	46	91	0	9	9	100
1-5 år	52	33	85	1	13	15	100
6-12 år	57	20	77	3	20	23	100
13-17 år	62	10	73	5	22	27	100
0-17 år	57	22	78	3	18	21	100
HEK 2001							
0 år	-	-	92	0	8	8	100
1-5 år	-	-	86	2	12	14	100
6-12 år	-	-	78	3	18	22	100
13-17 år	-	-	77	5	18	23	100
0-17 år	-	-	80	3	16	20	100
FU 2002							
0 år	-	-	-	-	-	-	-
1-5 år	-	-	89	1	10	11	100
6-12 år	-	-	82	4	14	18	100

I RTB och HEK redovisas familjesituationen vid årets slut. I AKU och ULF redovisas familjesituationen vid intervjutillfället d.v.s. i praktiken ett slags medelvärde över året. I FU avses familjesituationen vid intervjutillfället hösten 2002.

Information om hur antalet barn i olika åldrar räknas fram i undersökningarna AKU, ULF, HEK och FU finns i bilaga 2 "Redovisning av antalet barn". I siffrorna från RTB, kolumnen "Samtliga", ingår förutom barnen i kategorierna bildade efter föräldrarnas sammanboendeform även grupperna ej hemmaboende barn och barn med ofullständiga uppgifter i folkbokföringen, i vilka ingår omkring 5 000 barn 0-17 år.